

UNIVERSITATEA DE VEST DIN TIMIȘOARA
FACULTATEA DE CHIMIE-BIOLOGIE-GEOGRAFIE
DEPARTAMENTUL DE GEOGRAFIE

geographica timisiensis

**VOL. XI, NR. 1/2002
TIMIȘOARA**

ISSN 1224-0079

UNIVERSITATEA DE VEST DIN TIMIȘOARA
FACULTATEA DE CHIMIE-BIOLOGIE-GEOGRAFIE
DEPARTAMENTUL DE GEOGRAFIE

GEOGRAPHICA TIMISIENSIS

Vol. XI, nr. 1, 2002
TIMIȘOARA

COMITETUL DE REDACȚIE:

Redactor responsabil: conf. univ. dr. Nicolae POPA

Redactor responsabil adjunct: prof. univ. dr. Rodica MUNTEANU

Secretari de redacție: conf. univ. dr. Remus CREȚAN, conf. univ. dr. Constantin VERT,
lect. univ. drd. Cătălina ANCUȚA, asist. univ. drd. Sorin PAVEL, prep. univ. drd. Ramona
IȘFĂNESCU

COLEGIUL DE REDACȚIE:

Prof. univ. dr. Dan BĂLTEANU (membru corespondent al Academiei Române), dr. Octavia BOGDAN, prof. univ. dr. Nicolae CIANGĂ, prof. univ. dr. Pompei COCEAN, prof. univ. dr. George ERDELI, prof. univ. dr. Ioan IANOȘ, prof. univ. dr. Gheorghe IANOȘ, prof. univ. dr. Mihai IELENICZ, prof. univ. dr. Silviu NEGUȚ, prof. univ. dr. Maria PĂTROESCU, prof. univ. dr. Vasile SURD, prof. univ. dr. Silviu TRUȚI, prof. univ. dr. Alexandru UNGUREANU (membru corespondent al Academiei Române), prof. univ. dr. Irina UNGUREANU, prof. univ. dr. Petru URDEA.

Manuscrisele și revistele pentru schimb, precum și orice corespondență se vor trimite pe adresa Comitetului de Redacție al revistei "GEOGRAPHICA TIMISIENSIS".

The exchange reviews, as well as any correspondence will be send on the address of the Redactional Committee of "GEOGRAPHICA TIMISIENSIS" review.

Les manuscrits, livres ou revues proposés en échange, ainsi que toute correspondance seront envoyés à l'adresse du Comité de Rédaction de la revue "GEOGRAPHICA TIMISIENSIS".

Adresa redacției:

Redactional Committee Adresse:

L'adresse du Comité de Rédaction:

UNIVERSITATEA DE VEST DIN TIMIȘOARA

Departamentul de Geografie

B-dul Vasile Pârvan, Nr. 4

300223 - TIMIȘOARA, ROMÂNIA

Fax: 00 40 (0)56 490333

E-mail: npopa61@yahoo.com; cvert_uvt@yahoo.com; cretan_remus@yahoo.com;
cancutafr@yahoo.com; sorinpavel@yahoo.com; ramona_isf@yahoo.com

ISSN 1224-0079

CUPRINS

CONTENT SOMMAIRE

Argument

Nicolae POPA - Régions de frontière, régions transfrontalières dans une nouvelle géographie. *Regiuni de frontieră, regiuni transfrontaliere într-o nouă geografie*.....(pp. 5-12)

Euroregiunile, un instrument pentru integrarea europeană?

Silviu NEGUȚ – Euroregiunile, instrument pentru integrarea europeană sau pentru fragmentarea continentului? *Les eurorégions, instrument pour l'intégration européenne ou pour la fragmentation du continent ?*.....(pp. 15-18)

Corneliu Carol POPEȚI - Integrarea intraregională, componentă a extinderii Uniunii Europene. *Interregional Integration, Component Part of the European Union Extension*. (pp. 19-24)

Nicolae POPA - Deschideri și reticențe în România față de dezvoltarea fenomenului transfrontalier. *Ouvertures et réticences en Roumanie face au développement du phénomène transfrontalier*.....(pp. 25-38)

Regiuni de frontieră și experiențe transfrontaliere în România

Ionel MUNTELE - Une frontière à l'Est. *One frontier in the East*....(pp. 41-50)

Emil MATEESCU - Le rôle et l'implication de la Chambre de Commerce, Industrie et Agriculture Timișoara dans le développement régional et le soutien du milieu d'affaires. *Rolul și implicarea Camerei de Comerț, Industrie și Agricultură Timișoara în dezvoltarea regională și susținerea mediului de afaceri.*(pp. 51-57)

Horia IMBRI - Stratégies de développement dans les régions transfrontalières. *Strategii de dezvoltare în regiunile transfrontaliere.*(pp. 59-64)

Identitate națională și deschidere interculturală: fenomenul transfrontalier între centru și periferie

Silviu NEGUȚ - Identitate națională/culturală, identitate europeană, globalizare. *Identité nationale/culturelle, identité européenne, globalisation.*(pp. 67-73)

Lia Maria POP - Sur les identités régionales en Roumanie. *On Regional Identities in Romania.*(pp. 75-95)

Barna BODÓ - Dimensiunea culturală a cooperării în Euroregiunea "Dunăre-Criș-Mureș-Tisa". *La dimension culturelle de la coopération dans l'Eurorégion „Danube-Criș-Mureș-Tisa”.*(pp. 97-109)

Emmanuel BIOTEAU - Quelle ouverture frontalière entre Hongrie et Roumanie? *Ce fel de deschidere de frontieră există între Ungaria și România?*.....(pp. 111- 122)

RECENZII / REVIEWS.....(pp. 123-127)

DIMENSIUNEA CULTURALĂ A COOPERĂRII ÎN EUROREGIUNEA „DUNĂRE-CRIȘ-MUREȘ-TISA”

Barna BODÓ

Universitatea de Vest din Timișoara

„Întâi găsec, apoi caut.”

Picasso

Rezumat: În lucrarea de față avem în vedere politicile culturale în sensul relațiilor instituționale și a schimburilor de idei și experiențe în creație. Analiza pleacă de la locul pe care-l ocupă cultura în sistemul de politici publice al Uniunii Europene, ne referim la atenția ce se acordă acestui domeniu de către opinia publică respectiv de mass-media, vom prezenta câteva exemple ale cooperării în acest domeniu pentru a arăta, în final, motivele care ar susține un demers privind elaborarea unei strategii culturale a Euroregiunii DKMT.

Résumé: La dimension culturelle de la coopération dans l'Eurorégion „Danube-Criș-Mureș-Tisa”. Dans cet article, nous insistons sur les politiques culturelles dans le sens des relations institutionnelles et des échanges d'idées et d'expériences dans le processus de création. L'analyse part du lieu que la culture occupe dans le système des politiques publiques de l'Union européenne. Ensuite, nous nous référons à l'attention accordée à ce domaine par l'opinion publique, respectivement par les médias, nous évoquons quelques exemples de la coopération dans ce domaine, pour montrer, finalement, les motifs qui soutiendraient une démarche concernant l'élaboration d'une stratégie culturelle de l'eurorégion DKMT.

Cuvinte cheie: cultură, cooperare instituțională regională, strategie culturală, euroregiunea DKMT.

Mots-clés: culture, coopération institutionnelle régionale, stratégie culturelle, eurorégion DKMT.

Abraham Moles, în celebra sa lucrare¹, își propunea abordarea culturii așa cum se manifestă ea în viața cotidiană. După un demers intelectual, de admirat de altfel, privind anumite caracteristici ale fenomenului cultural – cum ar fi decuparea structurilor cantitative ale gândirii, circulația ideilor generată de creatori și susținută de mass-media, influența culturii asupra vieții cotidiene și, respectiv, existența unui discurs științific asupra culturii – și plecând de la premisa fundamentală precum că evenimentul cultural este un “lucru”, deci după toate acestea, mai marele în sociologia culturii ajunge la următoarea concluzie generală: “Cultura este ansamblul a ceea ce omul nu va putea de acum înainte să uite (Margaret Mead), este aspectul intelectual al mediului artificial pe care-l creează omul în decursul vieții sale sociale... Cultura individuală este ecranul de cunoștințe asupra cărora individul proiectează mesajele pe care le primește din lumea exterioară. Cultura este materia primă a gândirii.”²

¹ A. Moles: *Sociodinamica culturii*, Editura Științifică, București, 1974.

² Moles, *op.cit.* pp. 378-379.

Mai aproape în timp, autori de seamă relevă clar că nu putem înțelege cultura fără a înțelege semnificația și motivele comportamentului social, fără referire la constrângerile structurii sociale.³ Dincolo de perspectivele clasice asupra culturii bazate pe "autonomia culturii" și legate, reprezentativ, de numele lui Dilthey, care interpretează structurile culturale în sine, ținând de fapt o pledoarie pentru cultură, teoria socială în decursul secolului al XX-lea ne propune diferite abordări – funcționalistă, semiotică, weberiană (substrat religios), durkheimiană (antinomii simbolice), "post-structuralistă" (bazată pe critica marxismului) – demonstrând că fenomenul culturii nu poate fi studiat în cadrul ideatic al unei singure școli sau abordări, conceptul fiind, cum ne arată autori considerați deja clasici (T. Parsons, A. Gramsci, F. Saussure, E. Goffman, Cl. Geertz și alții), cu interpretări și funcții extraordinar de diversificate.

Când ne propunem, deci, analiza dimensiunii culturale a cooperării în spațiul Banatului istoric⁴, cu tradiții seculare comune, suntem nevoiți a purcede la anumite delimitări conceptuale, fără de care nu se poate asigura consecvența demersului. Această încadrare poate avea în vedere politicile culturale în sensul relațiilor instituționale și al schimburilor de idei și experiențe în creație. Noi vom renunța cu bună știință la aspectele care privesc relația dintre cultură și putere (administrație), cu diferențe semnificative nu numai de la o țară la alta, ci chiar de la un județ la altul în cadrul aceleași țări. Analiza va pleca de la locul pe care-l ocupă cultura în sistemul de politici publice al Uniunii Europene. Ne vom referi la atenția ce se acordă acestui domeniu de către opinia publică, respectiv de mass-media, vom prezenta câteva exemple ale cooperării în acest domeniu pentru a arăta, în final, motivele care ar susține un demers privind elaborarea unei strategii culturale a Euroregiunii DKMT.

1. UNIUNEA EUROPEANĂ ȘI POLITICILE CULTURALE

Nu trebuie să surprindă pe nimeni faptul că în țările Uniunii Europene nu există o viziune unitară și unanim acceptată în privința actului cultural. Documentele cadru pentru politicile culturale sunt adoptate de aproape o jumătate de secol. *Convenția Culturală Europeană*, urmată de *Declarația asupra obiectivelor culturale* datează din 1954 și documentele ulterioare nu au adus schimbări majore privind abordarea aspectelor vieții culturale. Statele membre ale UE consideră cultura ca o prioritate a fiecărui stat și nu a Uniunii în ansamblul său. Tratatul de la Maastricht, cel prin care UE a fost înființată, menționează doar că aspectele culturale vor fi luate în considerare în acțiunile fiecărui stat membru, conform prevederilor acestui tratat (Art. 128, Paragraf 4, Titlul IX.). Iată de ce, în lucrări de anvergură dedicate politicilor sectoriale din cadrul UE, cum este cea semnată de Helen și William Wallace,⁵ folosită în universități drept lucrare de referință în privința politicilor UE, nici una din cele 17 tematici tratate în peste 500 de pagini nu este consacrată culturii.

³ J.C. Alexander – St. Seidman (coord.): *Cultură și societate. Debateri contemporane*. Institutul European, Iași, 2001. p. 28.

⁴ *Prin Banatul istoric înțelegem spațiul dintre 3 râuri – Mureș-Tisa-Dunăre – și Masivul Retezatului din Carpații Meridionali. Acest spațiu – configurat ca provincie imperială după alungarea, în 1716, a turcilor din Timișoara – acoperă în mare parte Euroregiunea DKMT, constituită prin voința a 9 autorități locale (România: județele Arad, Timiș, Caraș-Severin, Hunedoara; Ungaria: județele Békés, Csongrád, Bács-Kiskun, Jász-Nagykun-Szolnok; Serbia: regiunea Voivodina) în toamna lui 1997.*

⁵ H. Wallace – W. Wallace (eds): *Policy-making in the European Union*. Oxford University Press, Oxford, 1997.

Această "absență" poate fi, pe de o parte, o consecință a diferenței de abordare a responsabilității privind gestionarea culturii, respectiv referitor la rolul statului în generarea politicilor culturale în țări cu tradiții politice diferite. Franța, cu puternice tradiții iabobiniene, nu poate renunța la acele pârghii, nu numai simbolice, care pot fi puse în slujba ideilor generoase formulate de revoluția franceză. În alte țări, cum este Germania, se susține promovarea unei alte tradiții, cea a diferențelor și valorilor locale, și nu se acceptă ideea că ar exista a cultură universal valabilă pentru toți, care să fie promovată de către administrația centrală.

Actul cultural se realizează local, orice eveniment privește individul sau comunitatea locală, deci și nevoile se structurează de jos în sus, politicile culturale, în consecință, trebuie să țină cont de acest aspect definitoriu.⁶ Chiar mai mult, în *Cartea Albă privind Politicile Culturale* adoptată de autorități locale și regionale din Europa, în capitolul dedicat poziției oficiale exprimate de diferiți reprezentanți ai unor autorități, găsim textual: "Nu există o politică culturală în Europa [unită]."⁷ Francisco L. Benitez (Granada, Spania) neagă chiar și necesitatea de elaborare a vreunui document de politici culturale comune în aceste țări, ideea dominantă în cadrul rețelei "Les Rencontres" fiind necesitatea realizării unor structuri care, dincolo de contactele permanente și benefice pentru fiecare partener, permit promovarea valorilor locale, menținerea diversității.⁸ Tot în acest cadru se subliniază importanța multiculturalității, ca mod de afirmare a diferențelor culturale, model dorit pentru promovarea acestor diferențe.⁹

Revenind la abordarea oficială a culturii, Comisia Europeană și Consiliul Europei recunosc semnificația culturii ca mijloc fundamental de exprimare. În consecință, s-au formulat și aplicat o serie de propuneri și declarații în acest sens, ce pot fi reduse de fapt câteva propuneri de principiu privind activitatea legislativă în domeniu.¹⁰

2. COOPERAREA TRANSFRONTALIERĂ ȘI OPINIA PUBLICĂ

Perioada de tranziție pentru țările din spațiul posttotalitar poate fi evocată prin mai mulți termeni, stereotipii care, dincolo de calitatea de a fi amprenta timpului, permit și o analiză comparată a proceselor din diferite țări (vecine). Termenul cel mai vehiculat, poate, a fost/este naționalismul, adică reîntoarcerea la acele valori care, prin internaționalismul

⁶ Pot fi citate diferite surse și diferiți autori pentru susținerea acestor idei, nu vom face referire decât la câteva structuri care au devenit, în ultima perioadă, cadru de dezbateri pentru elaborarea politicilor culturale: rețeaua culturală „Les Rencontres” cu sediul la Paris, rețeaua „Sigma” cu sediul la Barcelona, inițiate în cadrul procesului de integrare europeană. În ambele structuri Consiliul Județean Timiș este membru activ.

⁷ Vezi: *White Paper on the Cultural Policies of Local & Regional Authorities in Europe*, www.lesrencontres.org

⁸ Ca exemple în acest sens pot fi citate programele privind capitalele europene ale culturii, parteneriatele între diferite orașe (Twinning) și, nu în ultimul rând, programul Cultura 2000 promovat de UE.

⁹ Multiculturalitatea, adusă în prim planul discursului public din România prin proiectul universității „Petőfi-Schiller” de ministrul A. Marga (1997) și cei care au lucrat la proiect, nu are o interpretare clară pentru majoritatea celor care fac referire la acest concept. Se admite ca noțiunea se referă la indivizi aparținători unor grupuri sociale cu culturi diferite, respectiv la dreptul și șansa acestora de a-și promova cultura specifică. Acestea sunt grupuri sociale, în cazul lor diferențele se referă la specificități în cadrul aceleiași culturi naționale. În cazul unor grupuri etnice, însă, aceste diferențe nu pot fi înscrise în sfera aceleiași culturi, diferențele de limbă cer o altă abordare. Multiculturalitatea poate fi un program pentru diferite grupuri sociale, nu poate prelua toate valențele legate de diversitatea etnică. Vezi: G. Andreescu: *Multiculturalism în Europa Centrală*. In: *Altera* 2002/17-18. pp. 122-138.

¹⁰ R. Gavrilova: *Politicile culturale în Bulgaria*, In: *Revista „22” Supliment „Politici culturale”*, 2002/19.

comunist au fost cel puțin eclipsate. Cazul României este aparte, și în acest sens dictatorul comunist N. Ceaușescu "reușind" realizarea unei variante naționale a comunismului. Astfel, după 1989, în România naționalismul nu trebuia reinventat, scos la iveală din vechea ladă de zestre a perioadei interbelice.¹¹

Căutările, inevitabile de altfel, privind drumul pe care societatea ar trebui să evolueze au, totuși, câteva caracteristici specifice fiecărei țări. În cazul României una dintre acestea este/era "sindromul Ialta", ca simbol al politicii marilor puteri și al diplomației secrete. "Sindromul Ialta", expresie a unui complex de inferioritate (cum ar fi "complexul Potsdam" pentru Germania¹²), este un amestec de fapte și fenomene, mituri și concepții, ce a devenit un simbol pentru împărțirea Europei. Se pune, atunci, cu experimentul Ialta reevocat, foarte accentuat întrebarea dacă s-a stabilit – la Malta¹³ – o nouă împărțire a Europei. Și evenimentele din prima jumătate a anilor '90 au "confirmat" că interesul Occidentului, al marilor investitori de aici, nu era uniform distribuit pentru țările din fostul lagăr comunist.

În aceste condiții, interesul țărilor postcomuniste pentru cooperarea transfrontalieră era foarte mic, în cazul României chiar inexistent până prin 1995.¹⁴ În consecință, elita politică locală adeptă a acestei cooperări, avea de dus o luptă pe două fronturi. În primul rând cu administrația centrală care, în condițiile unei preluări a puterii, în 1989, cu multe semne de întrebare, dorea sub orice chip controlul asupra unor administrații locale "rebele", sau cel puțin incomode din punct de vedere politic. Pe de altă parte, nici interesul local pentru cooperarea transfrontalieră nu era clar conturat, cel puțin sub două aspecte: evenimentele sângeroase din Iugoslavia și tradiția care plasa Ungaria într-o zonă gri, dacă nu neagră, a posibililor parteneri de cooperare.

Barometrul de opinie publică, seria de sondaje inițiată de Fundația Soros pentru o Societate Deschisă în 1994 era instrumentul prin care se dorea nu numai informarea publicului asupra marilor probleme ale tranziției, dar era și o modalitate de a familiariza cetățeanul cu o abordare sistematică și profesională a problemelor cu care se confrunta societatea. Existau ziare care, înregimentate politic, au trecut la un atac împotriva acestui tip de analiză și de prezentare a stării de lucruri.¹⁵ În primii ani ai sondajelor "Barometru", aspectul privind cooperarea transfrontalieră era eludat, analizele publicate în volumul "Fețele schimbării" nu au în vedere această problemă. Fără a cunoaște fundamentarea teoretică a elaborării chestionarelor pentru sondajele de opinie din seria "Barometru" este greu să ne pronunțăm; totuși, relațiile externe de cooperare ar putea fi o problemă importantă pentru orice țară și societate care dorește să accedă în structuri internaționale.

Situația în Timiș a fost puțin diferită, datorită, poate, tradiției din Banatului istoric, la care ne-am mai referit. Constituirea Euroregiunii DKMT a fost un proces natural, propunerea formulată de președintele Adunării Generale Csongrád, Lehmann István în

¹¹ Vezi: Tom Gallagher: *Democrație și naționalism în România, 1989-1998*, Editura All, București, 1999.

¹² Anelli Ute Gabanyi: „Sindromul Ialta” în România, în: K. Zach (ed.): *În obiectiv România*, Editura Südostdeutsches Kulturwerk München, 1998, pp. 270-271.

¹³ *Întâlnirea dintre G. Bush și M. Gorbaciov din 2-3 decembrie 1989, pe un vas aflat în apele insulei Malta, a avut ca teme principale dezarmarea, ordinea europeană și globală și relațiile bilaterale.*

¹⁴ *La constituirea, în 1993, a Euroregiunii „Carpatica” s-a propus și judeșelor Satu Mare și Maramureș din România de a deveni membri fondatori. După ce au semnat acordul de principiu, cei doi președinți ai consiliilor județene semnatare au fost amenințați de București cu eliberarea din funcție dacă nu-și retrăcează semnătura – ceea ce au făcut în final.*

¹⁵ I. Berevoescu ș.a.: *Fețele schimbării. Români și provocările tranziției*, Nemira, București, 1999, pp. 5-7.

1992, era a continuare firească a protocolului privind înfrățirea județelor, semnat în septembrie 1992. Prima propunere s-a izbit de refuzul guvernului din 1994, dar, după ce în 1996 Convenția cadru privind cooperările transfrontaliere a fost adoptată și de către România, nici un impediment de principiu nu mai putea fi invocat. Totuși, cooperarea transfrontalieră este percepută, ani buni încă, un "joc" al elitei politice. Nu s-a reușit o informare corectă și eficace a cetățenilor.¹⁶ De fapt, nici elita politică nu face eforturi de a clarifica poziția sa față de aceste cooperări, se "simte bine" ca reprezentant al acestor procese – și atât. Nu are loc, cel puțin până spre sfârșitul anilor '90, o conștientizare a situației, a "ofertei" existente și a responsabilităților aferente.¹⁷

Având în vedere rolul mass-mediei în viața politică, o problemă cum este cea a regionalismului și a cooperărilor regionale nu poate lipsi din coloanele presei scrise. Cum presa (scrisă) nu este, de regulă, independentă politic – chiar dacă afirmă și susține aceasta cu tărie –, modalitatea de abordare a diferitelor teme fierbinți ale politicii ne aduce informații nu numai despre procesul/fenomenul abordat, dar și despre modul cum o temă sau alta își creează loc pe piața informațională. Rezultatele unei cercetări realizată pe 3 ziare locale și unul central, în 1999, au arătat că presa nu s-a dovedit prea inspirată în privința principalelor idei legate de regionalism și cooperarea regională: aspectele tratate negativ atunci s-au clarificat în câțiva ani, neconstituind obstacol de nici un fel în calea cooperării.¹⁸

3. POLITICA CULTURALĂ A CONSILIULUI JUDEȚEAN TIMIȘ

Chiar dacă ne propunem o prezentare a cooperării culturale transfrontaliere pe multiple planuri, între instituții profesioniste, între unități din învățământul preuniversitar și universitar, între actorii societății civile și, poate, și cea din domeniul presei ar trebui încadrată într-un astfel de tablou, ar fi de dorit, credem, clarificarea unor idei generale privind politicile culturale în județul Timiș.

Elaborată în cadrul unui proiect promovat de Institutul Intercultural din Timișoara,¹⁹ *Strategia culturală a județului Timiș* optează pentru dialogul social,²⁰ trecând de bariera

¹⁶ O cercetare în acest sens s-a realizat, la inițiativa Fundației Diaspora din Timișoara și în colaborare cu Catedra de Sociologie a Universității din Szeged, în 1999. Rezultatele acesteia relevă că Euroregiunea DKMT este o structură cuasi-necunoscută la nivel local: în județul Csongrád 57,5 % din respondenți nici nu au auzit de ea și doar 12,7 % au afirmat că sunt la curent și urmăresc evenimentele legate de „DKMT”. În județul Timiș situația era diferită – 46,8 % „informați” – dar, cum s-a dovedit din răspunsuri date la alte întrebări, acest interes este superficial, în parte se datorează „direcției”: Ungaria este la vest de România, fiind „în calea” integrării acesteia în structurile europene. Vezi: Albert F.-Bodó B.-Feleky G.: *Társégi együttműködés és közvélemény, In: Debreceni Szemle (Debrecen), 2001/1, pp. 37-72.*

¹⁷ O altă cercetare, derulată de Fundația Diaspora în primăvara anului 1999, viza modul cum elita politică locală din Timiș relaționează Euroregiunea DKMT și, legat de aceasta, cum apreciază cadrul instituțional existent, și cum vede posibilitățile și responsabilitățile părților implicate. Imaginea generală obținută era dominată de elemente negative. Vezi: Bodó B.- M. Cernicova - Somogyi A.: *A DKMT Eurorégió és a helyi politikai elit. In: Hítel (Budapesta), 1999/11, pp. 64-76.*

¹⁸ Vezi: Bodó Barna: *Sajtó és regionalizmus. In: Magyar Kisebbség (Cluj) 1999/4, pp. 271-288.*

¹⁹ *Strategia culturală a Județului Timiș s-a realizat în cadrul Proiectului „Împreună” promovat de Institutul Intercultural Timișoara, în parteneriat cu C.J. Timiș, C.L. Timișoara și Direcția pt. Cultură, Culte și Patrimoniu Cultural Național a Jud. Timiș. Echipa de proiect: C. Răceanu (coordonator), B. Nadolu, C. Popov, R. Giurgiu, C. Rus, B. Bodó, R. Hrenoschi și E. Kașa. Editura Solness, Timișoara, 2001.*

²⁰ Sunt prezentați în volum și partenerii de dialog, fiind enumerate nu mai puține de 65 instituții și organizații. Vezi: *Strategia culturală a Județului Timiș, op. cit. pp. 117-118.*

mentală de a considera reprezentanții sferei civile ca fiind actori de rangul doi pe scena culturii. Între instituțiile profesioniste și cele care se bazează pe voluntariatul unor persoane foarte motivate, diferența privește sursa de finanțare (modul de finanțare) și nu calitatea actului cultural. Această abordare a culturalului era, pentru o anumită zonă a politicului, ceva inedit și greu acceptabil, dar se desprindea clar din investigarea cererii și ofertei în spațiul cultural timișean.²¹ Cercetarea a arătat fără echivoc că în mediul rural oferta culturală este insuficientă²² și că în schimbarea acestei situații un rol primordial ar putea juca organizațiile culturale neguvernamentale.

În consecință, orice politică culturală trebuie să acorde o atenție deosebită sectorului asociativ, ceea ce se regăsește în activitatea C.J. Timiș. De cca. 10 ani sunt finanțate din bugetul C. J. Timiș, sub coordonare directă și în colaborare cu unitățile de cultură din subordinea administrativă sau cu alte unități culturale din județ, proiecte și programe cultural-sportive. Aceste manifestări culturale sunt reunite anual, începând cu anul 1996, sub genericul "Agenda manifestărilor culturale". Din 1999, Agenda devine "Agenda manifestărilor cultural-sportive" și reușește să devină una din principalele modalități de promovare a actului cultural în teritoriu. Agenda este elaborată cu sprijinul și sub îndrumarea directă a Comisiei pentru cultură, învățământ, cercetare științifică și relații cu cultele și a Comisiei de servicii pentru populație, comerț, sport și agrement.

Agenda a evoluat în timp atât sub raportul domeniilor de activitate sprijinite prin acest instrument financiar cât și în privința sumelor alocate pentru activități cultural-sportive. Evoluția pe capitole nu s-a terminat – acțiunile sociale nu sunt susținute decât dacă sunt incluse în cadrul manifestărilor culturale. Evoluția Agendei este prezentată în tabelul ce urmează:

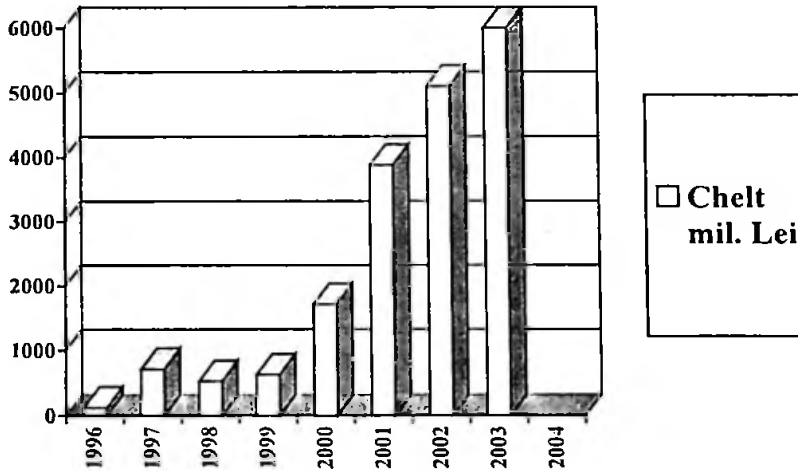
Tab.1 Agendă cultural sportivă – evoluție capitole
Agende culturelle-sportive – evolution/chapitres

	Denumire capitol	Anul introducerii în agendă ca și capitol distinct							
		1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
T I	Colaborare cu instit. de cultură din subord. administrativă	*							
T II	Colaborare cu consilii locale din jud. Timiș				*				
T III	Colaborare CJTimiș, DKMT și comunitățile românești din alte țări					*			
T IV	Colaborare cu ONG – uri și alte instituții din jud. Timiș						*		
TV	Colaborare cu învăț. uni-versitar și preuniversitar din jud. Timiș							*	
TVI	Agendă sportivă și de tineret				*				

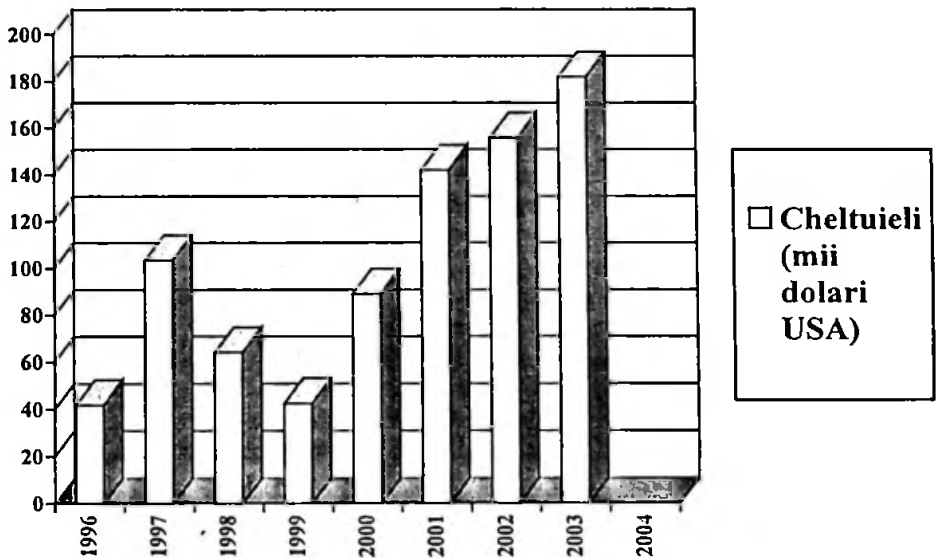
²¹ C. Răceanu – B. Nadolu – C. Rus – R. Giurgiu – R. Hrenoschi: *Investigarea cererii și a ofertei în spațiul cultural – bază de date pt. fundamentarea strategiei culturale*, Institutul Intercultural Timișoara, 2001.

²² În mediul rural publicul constant beneficiar al acțiunilor culturale este de 2,5 % din populația de referință, un nivel de participare foarte scăzut. Vezi: C. Răceanu ș. a. op. cit p. 186.

După cum ne arată acest tabel cumulativ, colaborarea transfrontalieră (în cadrul Euroregiunii DKMT) a devenit un domeniu distinct de finanțare abia în anul 2000. De la această dată CJT acordă, în cadrul unei sume prestabilite, sprijin financiar celor care, prin cereri de finanțare prezentate în cadrul unor licitații publice, doresc susținere financiară pentru activitatea lor.

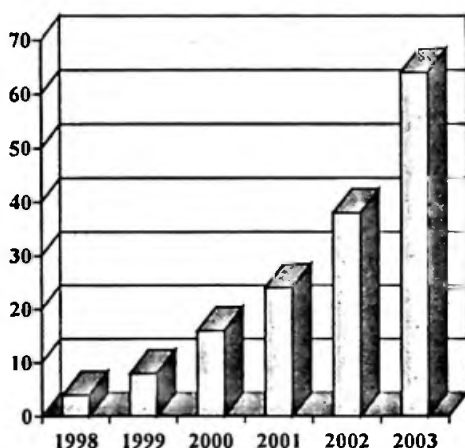
Evoluția sumelor alocate prezintă un curs ascendent în lei; calculat în dolari există o perioadă cu un regres considerabil, după cum ne arată graficele prezentate mai jos. În tabelul următor redăm și în cifre evoluția situației.

AGENDA	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Acțiuni culturale finanțate	16	31	37	39	86	202	329	524
Acțiuni sportive	-	-	-	12	31	38	58	137
TOTAL ACȚIUNI	16	31	37	51	117	240	387	661
Cheltuieli (milioane lei)	121	713	525	628	1717	3880	5080	6000

Evoluția numărului de acțiuni finanțate prezintă creșteri spectaculoase,²³ chiar în condițiile în care, în 2002, numai circa jumătate din acțiunile pentru care s-a solicitat sprijin, s-au putut cofinanța de către C.J.T.

Situația finanțării unor acțiuni propuse de ONG-uri este următoarea:

■ Număr de acțiuni în colaborare cu ONG

Ca o primă concluzie se poate afirma că cea mai constantă și în același timp mai spectaculoasă creștere există în domeniul colaborării cu ONG-urile. Remarcând însă că majoritatea acestora funcționează în mediul urban, problema ofertei culturale din mediul rural rămâne doar parțial soluționată.

Nu în ultimul rând, prezintă interes numărul locuitorilor beneficiari ai activităților culturale. În cele ce urmează redăm, deci, această evoluție: avem de-a face cu o creștere aproape constantă; punctul de inflexiune coincide cu alegerile din 2000, respectiv cu schimbarea, în mai multe localități, a conducerii administrative.²⁴

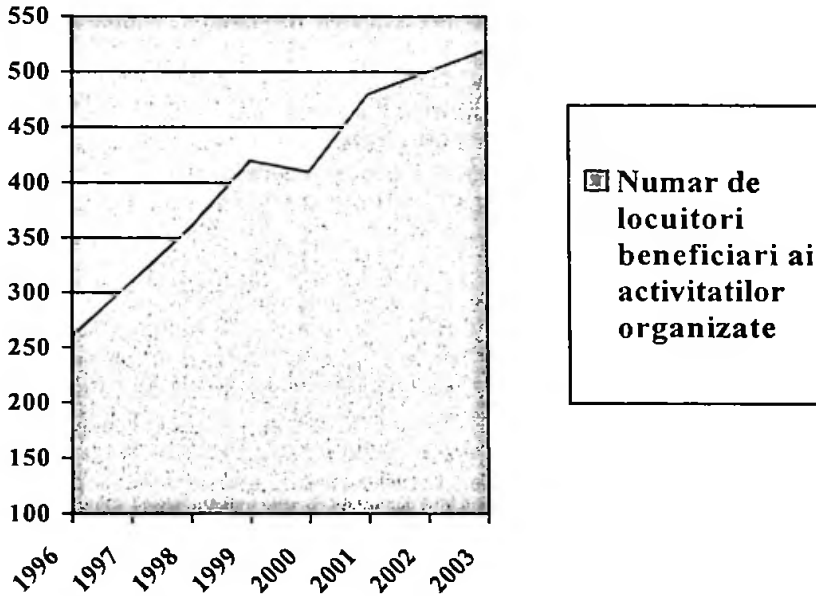
Graficul de mai jos ne arată că din totalul populației județului – de 680 mii locuitori –, 550 mii sunt beneficiari (potențiali) ai unor activități susținute financiar de C.J.T.

Strategia culturală a Județului Timiș, adoptată pentru perioada 2002-2005 prin Hotărârea C.J.Timiș, Nr. 25/29.04.2002, impune următoarele direcții strategice pentru dezvoltarea culturală din spațiul timișean în perioada imediat următoare :

²³ Deși lucrarea s-a prezentat la Conferința din mai 2002, pentru publicare s-a actualizat, astfel fiind incluse în varianta de față și datele privind anul bugetar 2003.

²⁴ Noii aleși, în multe situații, nu au acordat prea mare importanță culturii, dar peste această perioadă s-a trecut relativ repede în majoritatea cazurilor.

- stimularea participării cetățenilor la actul cultural-artistic, prin asigurarea unui mediu cultural de calitate;
- susținerea afirmării unei vieți culturale diversificate;
- păstrarea și valorificarea patrimoniului și a tradiției culturale;
- menținerea multiculturalității ca element cheie al coeziunii sociale în spațiul timișean;
 - integrarea culturii timișene în circuitul național și internațional de valori.

Acest ultim obiectiv este legat direct de problema cooperării transfrontaliere. În cele ce urmează, vom detalia aspectele la care se referă, și anume: dezvoltarea capacității de cooperare culturală internațională prin crearea unui cadru politico-administrativ pentru promovarea ofertei culturale; promovarea ofertei culturale prin mijloace specifice mediului de afaceri și integrarea ofertanților culturali în rețelele culturale europene; afirmarea valorilor cultural-artistice timișene în circuitul cultural național și internațional; susținerea participării actorilor culturali locali la evenimente culturale naționale și internaționale; introducerea patrimoniului cultural timișean în circuitul turistic; dezvoltarea cooperării culturale euroregionale, promovarea schimburilor culturale în Euroreginea DKMT.

4. COOPERAREA CULTURALĂ REGIONALĂ ÎN DKMT

Moștenirea din momentul decembrie 1989 în privința cooperării regionale transfrontaliere era contradictorie. În cazul legăturilor cu Voivodina/Iugoslavia exista un interes real și aceste relații, în limita cadrului permis de dictatura ceușistă, au funcționat relativ bine. Totuși, datorită faptului că principala cale de scăpare de presiunea dictatorii era via Iugoslavia, instituțiile respective aveau reale dificultăți în configurarea și realizarea programelor dorite. În privința Ungariei situația era mai clară: atât divergențele privind

interpretarea unor momente și procese istorice cât și diferențele între dictatura catifelată a lui Kádár și cea dură a lui Ceaușescu prefigurau un cadru neprielnic pentru promovarea unor programe de cooperare, acestea rămânând în zona protocolarului.²⁵

În zilele fierbinți ale lui decembrie 1989, primele ajutoare au sosit, natural, de la vecini. Chiar din ianuarie 1990 s-au realizat primele contacte la nivelul politicului, care nu s-au limitat la câteva acte protocolare. Totuși, înfrățirea orașelor Timișoara și Szeged s-a produs relativ târziu, în primăvara lui 1997, odată cu deschiderea consulatului român din acest oraș. Județele Timiș și Csongrád s-au înfrățit încă în toamna lui 1992, moment ce era punct de plecare și pentru realizarea cooperării regionale din cadrul Euroregiunii Dunăre-Criș-Mureș-Tisa, oficializată în noiembrie 1997.

Anumite relații și parteneriate au la bază contacte chiar din această primă perioadă, am putea spune eroică în privința restructurării unor situații. De exemplu, începutul relațiilor de colaborare foarte bune a artiștilor plastici timiș(or)eni datează din ianuarie 1990 și funcționale și azi. Alte relații, în domeniul cercetării spre exemplu, cum ar fi cea dintre Baza Academiei din Timișoara și Centrul de Cercetări Biologice din Szeged, au pălit în decursul timpului, după un început promițător.

Există câteva programe devenite tradiționale în domeniul cooperării transfrontaliere. Cel mai cunoscut în acest sens este organizarea anuală a *Zilei frontierelor deschise*, la Beba Veche (România), Kübekháza (Ungaria) și Rabe (Iugoslavia), în ultima duminică a lunii mai, când au loc manifestări culturale și sportive comune, zi declarată „Ziua Cooperării Euroregionale DKMT”. Din 2002 există un festival folcloric itinerant, cu un program comun prezentat în localități din cele trei țări vecine. La alte programe – festivalul inimilor, festivalul de jazz de la Timișoara, festivalul Timișoara muzicală – participarea unor formații și artiști din zona de cooperare DKMT este tradițională.

În domeniul învățământului există cooperări active în primul rând pe linia relațiilor dintre diversele comunități etnice și țara mamă, dar se poate invoca buna cooperare a liceelor de muzică din câteva orașe din DKMT (Timișoara, Szeged, Subotica) sau colaborările unor școli generale cu programe comune, devenite tradiționale (Arad, Timișoara, Szeged, Subotica). La nivelul universităților, cooperarea este funcțională înainte de toate între geografi, dar istoricii, politologii, sociologii au și ei contacte și chiar programe comune.²⁶

A existat o revistă comună a cooperării, „Eurotrio”, în versiuni identice în cele trei limbi ale partenerilor din DKMT, reluată mai târziu cu titlul de „Euroregio”, dar, nefiind asigurată finanțarea, ea nu mai apare. În 2002, județele Timiș și Csongrád au pregătit un program de revitalizare a ei, pentru caracterul inedit și valoarea simbolică pe care o are această revistă. Cooperarea între studiourile de radio din Szeged, Timișoara și Novi Sad este, poate, singura care, de la începuturile acesteia din 1997, funcționează permanent, devenind ceva natural și cotidian în sensul bun al cuvântului.

Chiar dacă există relații, câteodată ieșite din zona protocolarului, și la nivelul altor instituții de cultură (teatre, muzee, formații populare), rezultatele cooperării culturale pot fi cu greu calificate ca foarte bune, exploatând posibilitățile și valențele oferite de astfel de cooperări. Mai degrabă se poate vorbi de colaborări bilaterale funcționale (între orașe sau

²⁵ Comunitatea locală maghiară dorea o colaborare efectivă. Ziarul local (*Szabad Szó*) și teatrul maghiar din Timișoara având, până la mijlocul deceniului al optelea, schimburi directe cu parteneri din Ungaria.

²⁶ Nu putem și nici nu ne propunem să realizăm o inventariere a acestor relații – ele sunt foarte diversificate și diferite ca intensitate și periodicitate. Cele amintite sunt exemple pentru a putea formula câteva idei concludive.

instituții, îndeosebi între cele din România și Ungaria) sau de manifestări simbolice (zile economice, zile culturale), cu urmări destul de puțin sesizabile la nivelul euroregiunii.

Cooperarea ar trebui să se desfășoare având la bază activitatea comisiilor de specialitate din DKMT, coordonate de câte un președinte (dintre cei 9 membri ai Forumului Președinților – președinți de consilii județene), în domeniile:

- economie, infrastructură, turism;
- dezvoltare teritorială, protecția mediului;
- dezvoltare socio-umană;
- integrare europeană, relații externe, mass-media.

Având în vedere că această formulă nu a funcționat, în 2002, la a 5-a aniversare a existenței cooperării DKMT, s-a produs o modificare: coordonarea comisiilor de lucru a fost încredințată unor aleși locali sau funcționari publici din cadrul autorităților membre DKMT. De atunci s-a mai schimbat ceva, întâlnirile periodice ale grupurilor de lucru tematizează idei și formulează propuneri pentru forul decizional. Odată cu înființarea societății de utilitate publică (SUP) a DKMT, persoană juridică înregistrată în Ungaria, există și agenția care poate implementa direct programele proprii. Din moment ce autoritățile județene au fost și sunt concentrate mai mult asupra dimensiunii politice și simbolice a cooperării, apariția SUP-ului este o șansă pentru ca acest cadru euroregional să devină unul de stimulare a schimburilor economice și culturale, deci să pună în valoare potențialul regional din județele implicate.

Se poate afirma că avem de-a face, în modul de evoluție al colaborării DKMT, cu un caz caracteristic în materie de abordări și tematizări în domeniul politicului. În cazul unor astfel de cooperări regionale din țări apusene, factorul determinant îl constituie găsirea unor soluții la probleme concrete (cum era, de exemplu, cazul Polului de Dezvoltare la granița dintre Luxemburg, Belgia și Franța, de a asana, la mijlocul anilor '70, industria siderurgică intrată într-o gravă criză). În spațiul posttotalitar, marea problemă fiind lipsa de capital, principalul scop al asocierilor de acest tip este găsirea unor noi resurse financiare. Scopul adevărat nu este, de multe ori, cooperarea în sine, ci acel cadru al ei care, se speră, poate aduce fonduri pentru realizarea unor proiecte și programe formulate în afara cadrului cooperării. Acestea, cum este deschiderea punctului de trecere a frontierei Cenad-Kiszombor între România și Ungaria, sunt realizări importante. Efectele lor în plan cultural se manifestă, dar prin caracterul lor ele nu sunt (euro)regionale, ci țin de un cadru mult mai general.

5. STRATEGIA CULTURALĂ A EUROREGIUNII DKMT

Formulările de genul “ne propunem o viață culturală diversificată și competitivă la nivel european, ca element definitoriu pentru afirmarea identității și coeziunii sociale a spațiului timișean”²⁷ pe cât sunt de evidente, pe atât de greu pot fi operaționalizate. Propunem această afirmație drept temă de reflecție, chiar dacă nu ne putem permite să analizăm, cum s-ar cuveni, toate aspectele legate de acest deziderat.

Competitiv pe plan european nu înseamnă, în acest context, o formulă uzuală și comună. Ori esența problemei este chiar aceasta. Ce se întâmplă cu actul cultural într-o lume a proceselor globalizatoare și globalizante, când și prin care, așa cum ne este dat să

²⁷ Vezi: *Strategia culturală a județului Timiș, Capitolul Misiune, op. cit. p. 67.*

constatăm, are loc un proces de "delocalizare", de "deteritorializare".²⁸ Cum afirmă A. Giddens, modernitatea eliberează relațiile sociale de constrângerile interacțiunilor față-în-față, caracteristice societăților premoderne, permițând extinderea relațiilor în spațiu și timp.²⁹ Renunțând la evocarea cadrului teoretic, incitant și fascinant deopotrivă, constatăm și subliniem: apare problema diferențelor locale; tema de reflecție o constituie problema legăturii dintre cultură și diferențele locale. În condițiile acestor valori locale periclitare prin relativizare, semnalăm dorința normală a oricărei autorități, ca și în condițiile acestei lumi globale – deteritorializate – valorile culturale ale locului, ale Timișului în speță, să poate fi prezervate și promovate.

O posibilă strategie pentru autoritățile locale vizate ar putea fi o respingere a efectelor globalizatoare, o promovare conștientă și consecventă a tot ce este valoare locală. Chiar dacă s-ar putea realiza așa ceva, personal nu aș da mari șanse de izbândă unui astfel de demers; închistarea în local, din cauza unei interpretări greșite a situației, există și persistă în multe cazuri. Strategia culturală a județului Timiș abordează altfel această problemă. Prezervarea valorilor locale se pune în contextul mai larg al regiunii, când toți factorii din spațiul respectiv doresc același lucru: validarea valorilor locale nu doar în condițiile trecutului, ci și în noul context. Excluderea oricărei competiții între diferiții actori ar duce la negarea întregului proces. Închisă în coordonatele locului, valoarea locală ar fi sortită pieririi.

Se pune problema unor structuri care vor acționa conștient și consecvent pentru o politică culturală comună. Astfel s-a născut ideea unui centru euroregional de cooperare culturală care și-ar putea fundamenta activitatea prin inițierea unui consiliu cultural consultativ euroregional.³⁰ Rolul unui astfel de consiliu ar fi abordarea problemelor legate de cadrul pentru studiul și prezentarea într-o abordare comună a patrimoniului cultural al diferitelor comunități locale din regiune, respectiv renunțarea la cel puțin două dintre caracteristicile practicii existente: interpretări unilaterale date de așa zisele interese naționale prost interpretate,³¹ și dezinteres pentru valorile celuiilalt.³²

În cadrul *Grupului de lucru 3* din cadrul DKMT, s-au formulat propuneri valoroase pentru a releva trăsăturile comune ale patrimoniului existent în perimetrul diferitelor structuri administrative locale,³³ respectiv privind realizarea unor baze de date comune, cu evenimente istorice și informații culturale, care să servească drept material didactic suplimentar la predarea unor discipline de profil. Lista unor astfel de propuneri poate fi continuată și, sperăm, nici nu este finalizată.

²⁸ Nu există, încă, un termen consacrat pentru fenomenul, semnalat de mulți autori, de transformare a condiționărilor spațio-temporale ale culturii. Vezi: John Tomlinson: *Globalizare și cultură*, Amarcord, Timișoara, 2002. p. 153.

²⁹ Vezi: Anthony Giddens: *Consecințele modernității*, Univers, București, 2000.

³⁰ Vezi: *Strategia culturală a județului Timiș*, op. cit. p. 99.

³¹ Problema este prezentă în istoria relațiilor franco-germane, și este de notorietate ideea, că actualele bune relații sunt precondiționate de eliminarea din programa de învățământ a celor două țări a tot ceea ce este dezavantaj pentru celălalt.

³² Programele derulate de câteva fundații – Centrul Euroregional pt. Democrație, Fundația Diaspora, Fundația a Treia Europă – în domeniul cooperărilor transfrontaliere au fost finanțate din fonduri provenite, aproape exclusiv, de la fundații din Occident, unde interesul natural pentru cel de lângă tine este o practică cotidiană. Țările post-totalitare trebuie să treacă de neîncrederea și tensiunile reciproce, acumulate în perioada internaționalismului comunist.

³³ O astfel de propunere este inventarierea și prezentarea, în cadrul unui studiu comun, a valorilor arhitecturale realizate în stil „secession” (sau „Jugendstil”), caracteristice pentru întreaga Euroregiune DKMT.

În continuarea acestor idei s-a formulat propunerea de a elabora, pe baza unei cercetări privind cererea și oferta culturală la nivelul Euroregiunii DKMT, o strategie culturală pentru euroregiune. Un astfel de instrument ar conștientiza problema responsabilității comune, ar permite regândirea politicilor culturale dintr-un spațiu care, odinioară, era unul comun, cu o tradiția comună ce se face simțită și în zilele noastre.